

DEDE KORKUT'TA BİR KELİME BİR ANLAM: KAZAVAT/KARAVAT

Muammer Mete TAŞLIOVA*

ÖZET

Dede Korkut Hikâyeleri Türk kültürünün önemli kaynakları arasındadır. Şiir ve hikâye bir aradadır. Türkiye'de ve yurt dışında kitap hakkında birçok yayın yapılmıştır. Roman ve masal versiyonları hazırlanmıştır. Opera ve tiyatro örnekleri de bulunmaktadır. Televizyon dizisi biçiminde yeni denemeler de yapılmaktadır. Klasik Türk halk hikâyeciliğinin de kaynağı sayılır. Türk kültürüne ve edebiyatına ait önemli konulara kaynaklık etmektedir. Fakat müzikalite yönüyle henüz yeterince ele alınmamıştır oysa şiiri müzikle düşünmek gerekmektedir. Kelime yapısı olarak da çeşitlilik gösterir. Farklı lehçe özellikleri bir aradadır. Fakat bu ahengi sağlayan bir unsurdur. Arap alfabesi ile yazılmış metin olduğu için bazı kelimeler farklı biçimlerde okunmuştur. Bu makalede bir kelime üzerinde durulmaktadır. Kelimenin “*kazavat, karavat*” farklı okunuşları bulunmaktadır. Kelime hakkında farklı anlamlar öne sürülmüştür. Makalede bu anlamlar üzerinde durulacaktır. Ayrıca yeni bir anlam önerisi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut'ta kelime, uyku ve uyumak, eğlence, şiir teorisi, yazılı kültür.

ONE MEANING OF A WORD IN THE BOOK OF DEDE KORKUT: KAZAVAT/KARAVAT

ABSTRACT

Dede Korkut Stories are among the important sources of Turkish culture. Poetry and story come together. Many publications have been made about the book in Turkey and abroad. Samples were prepared versions of novels and tales. There are also examples of opera and theater. New experiments are made in the form of television series. Considered the source of the classic Turkish folk storytelling. Turkish culture and literature is the source of the important issues. But musicality aspect is not dealt with yet sufficiently because the music needs to be considered poems. Word structure varies as. Different dialect, a combination of features. But this harmony is a factor that. The oldest written text to be read some words in different ways. This article focuses on a word. There are different readings of the word “*kazavat, karavat*”. About the different meanings of the word have been suggested. This article will focus on the meanings. In addition, the proposal will be a new meaning.

Key Words: A word in the Dede Korkut, sleep and sleep, entertainment, the theory of poetry, written culture.

---

* Doç. Dr., Hitit Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: metetasliova@gmail.com

Dede Korkut Hikâyeleri, üzerinde en çok durulan nadide kaynak eserler arasındadır. Yurt içinde olduğu kadar, tanıtım ve metin neşri hâlindeki ilk çalışmalardan itibaren, yurt dışında da farklı incelemelere konu olan metinler, son yıllarda Dresden ve Vatikan nüshalarının tekil veya kitabın tamamını kapsayacak şekilde mukayeseli olarak; bazı kelimelerin “yeniden” okunuşu ve anlamlandırılmasına yönelik incelemesi ile değerlendirmelere, öneri ve yaklaşımlara kaynaklık etmektedir.

Bu çalışmalardan biri Semih Tezcan (2001) tarafından hazırlanmıştır. Eser; metodolojik yaklaşımı ile bazı kelimelerin yeniden okunması ve anlamlandırılması noktasında metinleri ele alış biçimiyle; konuyu ve/veya kelimeyi “hikâyede geçtiği” yerdeki tematik yapı içinde, hikâye bağlamında veya Türk halk hikâyeciliğinin genel özelliklerini dikkate alarak hazırladığı kitabıyla bir boşluğu doldurmuştur.

Bu makalede, Semih Tezcan (2001) tarafından hazırlanan “Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar” kitabında geçen *kazavat-karavat* kelimesinin okunuşu ve verilen anlam ele alınmıştır. Semih Tezcan (2001) yeniden okuma ve anlam vermeyi, tarihî yazılı kaynakları ve temel sözlükleri kullanarak yapmaktadır: Yazılı kaynaklar üzerinden yürütülen bu yöntemle “öneriler” getirilmekle birlikte, bazı kelimelerdeki belirsizlik çözülememiştir. Sayısı fazla olmamakla birlikte metinlerin “sözel” yapısına bağlı olarak farklı anlam taşıyan ancak yazılı kaynaklarda bulunamadığı için “hüküm” yürütülen örnekler de bulunmaktadır. Kitap bütünlüğü, hikâye bağlamı ve kelimenin geçtiği vaka <konu> esas alındığında, “karavat”, “kazavat” kelimesinin farklı okumalarla ele alındığını görüyoruz. Orhan Şaik Gökyay (2000) ve Muharrem Ergin (2008)’in “kazavat” olarak okuyup sözlüğe almadıkları kelime, Semih Tezcan tarafından “karavat” olarak okunmuş ancak anlamı “hüküm yürütme” yöntemiyle verilmiştir.

Orhan Şaik Gökyay (2000) “Kam Püre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyunu Beyan Eder Hınam Hey” hikâyesinde geçen kelimeyi aşağıdaki şekilde göstermiştir:

And içmişem kışır kışrağa bindüğüm yok

Binübeni **kazavata** varduğum yok (s.52, satır 27, 28)

And içeyim bu kez boğaz kışrağa bindüğüm yok

Binübeni **kazavata** varduğum yok (s.53, satır 9, 10)

Muharrem Ergin (2008:146-147) “Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyunu Beyan İder Hınam Hey” hikâyesindeki kelimeyi aşağıdaki şekilde okumuştur:

And içmişem kışır kışrağa bindüğüm yok

Binübeni **kazavata** varduğum yok (Drs.113, satır 3, 4)

And içeyim bu kez boğaz kışrağa bindüğüm yok

Binübeni **kazavata** varduğum yok (Drs.113, satır 13; Drs.114, satır 1)

Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten (2001:90) tarafından yayımlanan Dede Korkut Oğuznameleri kitabında kelimenin okunuşu aşağıdaki biçimdedir:

And içmişem kışır kışrağa bindüğüm (4) yok

Karavata varduğum yok (Drs.58b, satır 3, 4)

Turkish Studies

And içeyim bu gez, boğaz kışrağa bindüğüm yok

Binübeni **karavata** varduğum yok (Drs.58b, satır 13; Drs.59a. satır 1)

Üç ayrı alıntıda görüldüğü gibi; Dresden Nüshasında (قراوات) yazılışındaki kelimeyi Gökyay “kazavat”, Ergin “kazavat” şeklinde; Tezcan-Boeschoten ise kelimeyi metinde yer aldığı biçimiyle “karavat” olarak okumuştur. Aynı kelimenin Vatikan Nüshasındaki (Ergin 2008) <81a. satır 4> yazılışı da şöyledir (قراوات).

Farklı okumalara dair Semih Tezcan (2001:194-196) şu açıklamayı yapmaktadır:

Drs. 58b.4 (ME D 113/4) (=) Vat. 80b.7

“And içmişem kışır kışrağa bindigüm (4) yok,

Karavata varduğum yok.

ve 58b. 13 (=) Vat. 81a.4

“And içeyim bu gez, boğaz kışrağa bindüğüm yok,

Binübeni karavata varduğum 59a (1) yok.

Şimdiye kadar Vatikan nüshasındaki değiştirilmiş yazılışa göre *każāvāt* okunmuş olan sözcüğün ardında gizli olan sözcük *karavat*/*harābāt* ‘umumhane, genelev’dir. *Karavata* varduğum yok “umumhaneye gittiğim yok” anlamındadır.

CC, K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*, Kopenhagen 1942, s. 101: *xarabat* (p.) [*charabat* / *charabat*] ‘Bordell’ (genelev), ‘Hure’ (fahişe). Radloff c. 2, 165 *karabat* (Kom.= [Kumanca] arab. خرابات ‘Bordell’ (genelev). *Codex Cumanicus*’ta *k* bazen *ch* ile yazılmaktadır, dolayısıyla Radloff’un *karabat* okuyuşu büsbütün yanlış sayılamaz ve DKK’ndaki biçimle karşılaştırılabilir. Steingass 451 a. خرابات *rahkābāt* ‘tavern; gaming-house; brothel.’

«Oğuz zamanı» için «genelev» gibi bir kavramın ve bunu anlatan bir sözcüğün söz konusu olamayacağını söylemek mümkündür. Elbette bu bir anakronizm sayılmalıdır. Üstelik bu hikâyelerin epeyce geç bir zamanda (15.yy.?), pek de planlı olmadan eklemelerle yeniden anlatılmış olduğu göz önünde tutulmalıdır. Metnin bir yerinde de Oğuz yiğitleri akına çıkmadan önce «meyhane»ye gidip adamakıllı içiyorlar! (Drs. 129b.1).

Rossi s.130’da (İtalyanca çevirisine koyduğu dipnotta) ve s.346’da (dizin bölümünde) sözcüğün *karavāt* okunabileceğini ve *harābāt* ‘taverne’ ile birleştirilebileceğini yazmıştır. Fakat her halde sözcüğün burada söz konusu olan ‘genelev’ anlamını metinlerde belirleyememiş olduğu için yine de *każāvāt* okuyuşunu korumuştur. Oysa tahmini doğrudur. Sözcüğün doğrudan doğruya ‘genelev’ anlamına geldiğini Farsçadan çevrilmiş olan *Tarāṭīḥ-i Ḥaṭā’ī*’den bir veri ile gösterebiliriz: Ildikó Bellér-Hann, *A History of Cathay*, Bloomington 1995, s. 138 (34b) ... ve ol şehirde üç ulu *harābātvar* idi ve *şāhib-cemāl* kızlar vardır ki henüz *bikrdürler*. (Tezcan 2001:194-196)

Kelimenin *karavat* veya *kazavat* okunması farklılık gösterse de Ergin (1997) anlam açıklamasında bulunmamış; Gökyay (2000:243) “Söz Dizisi” başlığında kelimenin geçtiği sayfa ve satır numaraları dışında anlamına dair bilgi vermemiştir. Semih Tezcan’ın (2001:194-196) farklı kaynak ve yaklaşımlara göre yaptığı anlamlandırma, gerek metnin dokusu gerekse ait olduğu kültür yapısı ile örtüşmemektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Kelimenin Türkçe veya Farsça kökene dayanması, yazılışın “anlamını” belirlemeğe yetmemektedir. Kelime anlamındaki değişim (Priyev 2011:140) özellikle sözel metinlerde oldukça farklı kullanımlar hâlinde ortaya çıkmaktadır. Sözlü gelenekte bazı edebî eserlerde kullanılan ancak günlük konuşma dilinden düşmüş kelimelerde görülen bu farklılaşma, yazıya geçirildiği örneklerde, yazılışından kaynaklanan okunuş farklılıkları kadar anlamlandırılmasında da ikircikli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Dede Korkut Kitabı’ndaki hikâyelerde, değerleri belirlenmiş ve üyeleri tarafından benimsenmiş ahenkli bir toplum hayatı sergilenmektedir. Anlamlar-değerler-kurallar bütünlüğünü etkileyen ihmal veya ihlal, aile ve toplum hayatında problem hâline gelmekte ve çatışmalara sebep olmaktadır (İnan 1987:176; Türkes-Günay 2000:200). Bu nedenle, Dede Korkut Hikâyelerinde, nadir de olsa, bazı kelimelerin anlamını tespit ederken bu gerçeği hesaba katarak, var olan sorunlu kelime veya “söyleyişleri” açıklığa kavuşturmak için “anakronik” bir gerekçeye bağlamamak, sözel ve kültürel dokuyu bir arada düşünmek gerekmektedir.

Semih Tezcan’ın (2001), Ergin ve Gökyay’ın kelimeye bir anlam açıklaması getirmemesinden de yola çıkarak yaptığı açıklamada *karavata varduğum yok* söylemini “umumhaneye gittiğim yok” biçiminde açıklaması kanaatimizce yanlıştır. Tezcan, bu anlamın gerekçesi olarak şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “Metnin bir yerinde de Oğuz yiğitleri akına çıkmadan önce «meyhane»ye gidip adamakıllı içiyorlar!” (2001:195). Bu cümleye dayanak olan ifade “Uşun Kocay oğlu Segrek (11) boyını beyân eder” hikâyesinde şu şekilde yer almaktadır; “Meyhânedê beş gün yeme içme oldu” (Tezcan-Boeschoten 2001:167). *Oğuz yiğitlerinin akına çıkmadan önce meyhaneye gidip adamakıllı içmesi* gibi bir cümle “meyhane”yi bir mekân olarak tanımlama sonucunu doğurmaktadır. Ancak, “atlı göçebe medeniyetin hemen hemen bütün hususiyetlerini sürdüren” (Yıldırım 1998:196) yaşam biçiminde, belli bir amaç için hazırlanmış veya tasarlanmış “mekâna” bağlı bir eğlence <meyhane> alanı düşünmek, herhâlde birkaç yüzyılı atlayıp geçmiş bugüne bağlamak olur.

İfade olarak “karavata vardığım yok” söyleyişi, yaygın bir kullanım olarak görülmeyebilir. Hikâyelerde uyku, yatak, yatmak gibi kullanımları taradığımızda farklı yazılışların olduğunu görüyoruz: Ancak yine Tezcan’ın (2001:389) gösterdiği biçimiyle “yatağa döseğe varmak” şekliyle Vatikan nüshasındaki ifade şöyledir:

Seni şaşî dinlü kâfirler bilmesünler,

Zîrâ şaşî dînlü kâfirün döseğine varmaya-sın Vat. 88b.8

karavata/dösege/yatağa “varmak” ifadesi, söyleyiş itibariyle “uyku-uyumak için gitmek” anlamında ters görünüyor olsa da “yatağa varılmaz” gibi dar bir anlamda bakmak da yanlıtıcı olacaktır.

Dresden Nüshasında (Ergin 2008) yer alan uyku <uyumak, yatmak> hakkındaki kullanımlar şöyledir:

gice yatur iken (Drs.39.10); çevresinde yattuğu şu (Drs.45.7); uyhusında (Drs.90.8); yaturlar didi (Drs.127.4); yatur digil (Drs.144.4); yatan çara tağum (Drs.145.11); uyhudan (Drs.191.6); uyudı, uyur-iken (Drs.191.7); gözüm uyhuda iken (Drs.206.9); aşlan yatağına vardı (Drs.214.5); ibret nesne yatur (Drs.216.6); yine uyudı (Drs.226.7); uyhu almış yigit (Drs.263.9); uyudı (Drs.263.10); yine uyhusın (Drs.264.7); yatdı uyudı (Drs.264.8).

Özellikle Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında ve diğer birkaç ilde kullanılan konuyla ilgili kelimeler ve anlamları aşağıda sıralanmıştır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

-divan is. sedir (Türkçe Sözlük 2005:542)

-karyola is. İt. carriola. Üzerine yatak konulup yatılan tahta veya metal ev eşyası (Türkçe Sözlük 2005:1097)

-kerevet Asma çardağı, çardak (Tarama Sözlüğü IV, 1969:2441)

-kerevet is. Yun. Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan tahtadan seki, sedir, peyke. (Türkçe Sözlük 2005:1140)

-kerevet Yatak yapılan yer, seki, tahtadan yapılmış oturacak yer. (Bolu, İstanbul, Kırşehir) (Derleme Sözlüğü VIII, 1993:2753)

-peyke is. Far. pây-gâh. Genellikle eski iş yerlerinde ve evlerde bulunan, duvara bitişik alçak tahta sedir, kerevet. (Türkçe Sözlük 2005:1603)

-sedir is. Ar. şadr'dan. Kol koyacak yeri olmayan, arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen kerevet, divan. (Türkçe Sözlük 2005:1720)

-seki sedir (Ercilasun 1983:382)

-seki is. hlk. Oturulacak sedir biçiminde taş veya set. (Türkçe Sözlük 2005:1723)

-seki Tahta karyola, divan. (Afyon, Kütahya) (Derleme Sözlüğü X, 1993:3569)

Dede Korkut'ta karşılıklı konuşmalarda, kahramanların duygu yoğunluklarını dile getirdikleri içsel ifade ve betimlemelerde (Kaya 2003:66) farklı kelime tercihlerinin olduğu malumdur. Yukarıda görüldüğü gibi sıralanan açıklamalar yaklaşık olarak birbirinin aynıdır. Ancak *kerevet* kelimesinin dışında *karavat* / *garavat* söyleyişinin “karyola” biçiminde geçtiği iki kaynak bulunmaktadır.

-garavat: karyola (Olca vd 1988:391)

-garavat, -karyola (Şavşat ve köyleri), (Derleme Sözlüğü VI, 1993:1921)

Sonuç

Kazavat / *karavat* kelimesinin geçtiği kısmın, metnin akışına (olayın o anki seyrine) göre mantıklı bir bağı kurmak zor görünüyor. Tezcan da (2001) kitabın hazırlanışında bazı kelimelerin anlamı ile ilgili olarak Muharrem Ergin veya Orhan Şaik Gökyay'dan farklı değerlendirme yaparken kelimelerin “olması gereken” yazılışını metin/kelime onarımı yaparak “bağlam” ve “mantıksal duruma uygunluğu”nu esas almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, hikâyelerde eğlenceye dair kullanımlardan biri olarak “genelev” ifadesi başka bir yerde geçmemesine rağmen, *karavat* kelimesinin umumhane manasında harabat kelimesi ile özdeşleştirilmesinin uygun olmadığı sonucuna ulaşılır. Çünkü bu anlam hikâyelerin genel dokusuna, Beyrek'in o söyleyişi kullandığı ana kadarki yapısına ve o ifadenin tasvir ettiği duruma, kısacası metin bağlamına ve metnin arka planını oluşturan sosyal ve kültürel yapıya uygun değildir. Kelimenin böyle bir metinde kullanılmış olmasını “anakronizm sayılmalıdır” (Tezcan 2001: 195) diyerek açıklamak, oturtulamayan bir anlamı, zorlama veya mantığa en uygun “ihtimale” dayandırmak olarak görülmektedir.

Hikâyelerin yapısına göre yiğitlerin bazen eğlenmesi, umumhane düşüncesini çağrıştırmıyor. Esasen Beyrek'in zindandan yeni çıkmış olması, yolda atını verip saz alması, uzun bir yolu yürümesi ve düğüne yetişmek için çektiği zahmeti anlatmak için "hiç uyumadığını" ifade ettiğini ayrıca kısrağa binmek ile karavata varmanın peşpeşe gelmesine rağmen mantıksal ve birbirini bağlayıcı bir birliktelik taşımadığını, iki mısranın da aslında Beyrek'in diğer kadın veya kızlarla konuşması sırasında "oyalanmaya" tahammülünün olmadığını ifade etmeğe dönük mısralar olduğunu, *karavat* kelimesinin (karyola-yatak-kerevet-divan-sedir-seki) anlamında kullanıldığını düşünmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- DERLEME SÖZLÜĞÜ VI**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1993.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ VIII**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1993.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ X**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1993.
- ERCİLASUN, A. Bican, **Kars İli Ağzıları**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.
- ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.
- ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı II**, İndeks-Gramer, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, **Dedem Korkudun Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- İNAN, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, I. Cilt, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- KAYA, Nesrin, "Dede Korkut Destanları'nda Manzum Kısımların Şiirsel Özellikleri", **Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Sayı 5, (2003), s. 65-85.
- OLCAY, Selâhattin, A. Bican Ercilâsun, Ensar Aslan, **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1988.
- PRIYEV, Eldar, "Dede Korkut Kitabı'nın Dilinde Kullanılan Fars Kelimelerinin Fonetik Özellikleri", **Güney Kafkasya Halkları Dil-Tarih-Kültür İlişkileri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Ed.: İ. Doğan, S. Okumuş, M. Özdemir, Ordu Ü., SBE Yayınları, Ordu 2011, s.139-145.
- TARAMA SÖZLÜĞÜ IV**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
- TEZCAN, Semih, **Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar**, İnceleme, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- TEZCAN, Semih, Hendrik Boeschoten, **Dede Korkut Oğuznameleri**, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- TÜRKÇE SÖZLÜK**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10.Baskı, Ankara 2005.
- TÜRKEŞ-GÜNAY, Umay, "Dede Korkut Kitabı ve Toplumsal Değerlerin Tahlili", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri**, (19-21 Ekim 1999, Ankara), Yay. Haz.:Alev Kâhya-Birgül, Aysu Şimşek-Canpolat, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.191-202.
- YAZIM KILAVUZU**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 24. Baskı. Ankara 2005.
- YILDIRIM, Dursun, **Türk Bitiği**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998